

σεις τοῦ ύπερβατικοῦ, δηλαδὴ τοῦ πέρα τῆς συνειδήσεως κόσμου, ως εἶναι λ.χ. αἱ αἰτιώδεις συναρτήσεις.

Κατὰ ταῦτα ἀποτελεῖ καὶ ἡ κριτικὴ πραγματοκρατία σημαντικὸν σημεῖον τῆς τροπῆς, ἡ ὅποια ἀνεφάνη κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα. Ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς μετα-φυσικῆς ως ἐπιστήμης καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐμπειρίας στηριζόμενη καταντᾶ εἰς πορίσματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πνευματοκρατικά. Ἀποκρούει τὸν θετικισμὸν καὶ τὴν ύλοφροσύνην. Ἀγωνίζεται κατὰ τῆς τυφλῆς μηχανο-κρατίας. Ἀπορρίπτει τὰ ἐκ τῶν προτέρων κατασκευά-σματα τοῦ γνωσιολογικοῦ ἴδεαλισμοῦ. Καταφέρει καίριον πλῆγμα κατὰ τὸν ἄγνωστικισμὸν. Διασείει τὰ θεμέλια τῆς συνειδησιαρχίας. Καταδεικνύει τὸ ἀσύστατον τῆς γνωσιο-λογίας τοῦ πραγματισμοῦ. Οὕτω ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας τῶν χρόνων μας καὶ κερδίζει διὰ τοῦτο ὁσημέραι ἔδαφος. Εἰς τὸ περυσινὸν συνέδριον τῶν Γερμα-νῶν φιλοσόφων εἶχε τὴν κρατούσαν θέσιν. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προϋποθέσεων καὶ τῶν πορισμάτων αὐτῆς ὡμολογήθη ἡ λογικὴ τάξις τοῦ σύμπαντος καὶ ἔγινε δεκτὴ ἡ πραγμα-τικότης ὅχι ως χάος, ὅπως θέλει λ.χ. ὁ ύπαρξισμὸς τοῦ Sartre καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἀλλ' ως ἔλλογον ὅλον, ύπὸ Νοῦ διακοσμηθεὶς κόσμος. Παραπλησίων ἐπόψεων ύπερ-μαχεῖ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Alexander καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὁ Boutroux καὶ βραδύτερον ὁ Bergson.

* * *

Παρὰ τὸν μεταφυσικὸν ἴδεαλισμὸν, τοῦ ὅποιου μερι-κοὺς ἐκπροσώπους ἔγνωρίσαμεν ἀνωτέρω, συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ὁ γνωσιολογικὸς ἢ ύπερβατικὸς ἴδεαλισμός. Ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη ροπὴ ἀφορμάται ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς συνειδήσεως καὶ ἀπορρίπτει, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων κατὰ τοὺς ὅποιους ἀνεφάνη, πᾶ-σαν διασκέλισιν τῶν ὅρῶν τοῦ ύπὸ τῆς ἐμπειρίας δεδο-μένου. Ἡ φυγὴ αὕτη τοῦ μεταφυσικοῦ ἀποτελεῖ, ως εἴδο-μεν, κοινὸν σχεδὸν γνώρισμα τῆς φιλοσοφίας καθόλου κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος. Ἐκδηλούται ὅχι μό-νον διὰ τῶν νεοκαντιανῶν τοῦ Marburg καὶ συνεχίζεται

καὶ ἄλλως καὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἐμμόνου καὶ τῆς συγειδησιαρχίας. Ἐν τούτοις κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα παρατηροῦμεν καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν νεοκαντιανῶν τούτων τὴν ροπὴν πρὸς τὸ πέρα τῆς συγειδήσεως. Ὁ νεοκαντιανισμὸς συνεχίζει καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ κυρίας ροπὰς τὴν γνωσιολογίαν τοῦ Καντίου. Ἀλλὰ ἔξαιρει εἰς μεγαλύτερον ἥ ἐκεῖνος βαθμὸν τὴν σημασίαν τῆς λογικῆς καὶ τῆς γνωσιολογίας καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν καντιανὴν φιλοσοφίαν πᾶν ψυχολογικὸν καὶ μεταφυσικὸν κατάλοιπον. Ὁ Cohen συγκροτεῖ, ώς εἴδομεν εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ παρόντος βιβλίου, σύστημα λογοκρατικοῦ ἴδεαλισμοῦ, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Καντίου καὶ καταβάλλων ώς Βάσιν τὴν Λογικὴν τῆς «καθαρᾶς» νοήσεως. Ἡ νόησις ἥδη Λόγος οὗτος εἶναι αὐτόνομος οὐδὲ δύναται νὰ καταγεται ἔξωθεν. Συγχρόνως ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ τὴν ἔννοιαν τοῦ πράγματος καθ' αὐτὸν τοῦ Καντίου. Διὸ δὲ τούτων ἔμφανται πολέμιος τῆς ἔμπειρικῆς πραγματοκρατίας, τῆς μεταφυσικῆς καὶ πάσης ψυχολογιαρχίας. Ὁ ἴδεαλισμός, τὸν ὅποιον ἐκπροσωπεῖ, δὲν εἶναι μεταφυσικὸς ἥ πνευματοκρατικός, ἀλλὰ γνωσιολογικός, λογικός, μεθοδολογικός ἴδεαλισμός, γνωστὸς συνήθως ὑπὸ τὸ δύνομα «ὑπερβατικός» ἴδεαλισμός. Ἡ μέθοδος αὐτοῦ θεμελιοῦται ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς μαθηματικῆς φυσικῆς, τῶν ὅποιων αἱ μέθοδοι εἶναι αἱ μόναι ἐπιστημονικαὶ. Κατὰ τὸν νεοκαντιανισμὸν καθόλου ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος διαρθροῦται εἰς τὰς τρεῖς περιοχὰς τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι κατὰ τὸν H. Cohen, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σχολῆς, ὁ ὅποιος συμμερίζεται τὴν ἀντιμεταφυσικὴν διάθεσιν τοῦ θετικισμοῦ, διακρινόμενος αὐτοῦ διὰ τῆς περὶ a priori θεωρίας του, ἥ εἰς σαφῆ συγειδησιν ὕψωσις τῶν προύποθέσεων, αἱ ὅποιαι συγκροτοῦν τὰ φαινόμενα ταῦτα. Οὕτω ἡ Λογικὴ τῆς καθαρᾶς γνώσεως ἔρευνται καὶ καθορίζει τοὺς ὅρους τῆς ἀκριβοῦς φυσικῆς, ἥ ὅποια στηρίζεται ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν. Ἡ ἡθική, βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ἔξετάζει τοὺς ὅρους τοῦ Δέοντος. Κάτι ἀνάλογον συμβαίνει καὶ περὶ τὴν Αἰσθητικήν. Ἡ θρησκεία δὲν ἔχει κατ' ἀρχὴν θέσιν ἐντὸς τοῦ συστή-

ματος τουτου, διότι δὲν ἀποτελεῖ ίδιαν, ἀνεξάρτητον περιοχὴν τῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας. Δικαιώματα ύπαρξεως ἔχει μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι 'Ηθική, εἰς τὴν ὁποίαν μέλλει ἄλλως τε νὰ διαλυθῇ προϊούσης τῆς ἔξελιξεως. 'Αλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ὅχι μόνον εύρυνει ὁ Cohen τὸ σύστημα του διὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ ἀναλαμβάνει εἰς αὐτὸν ίδεας ἐκ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Fichte καὶ τοῦ 'Εγέλου, ἀπομακρυνθεὶς οὕτω ἐν πολλοῖς τοῦ Καντίου. 'Ανάλογον τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν ἔξελιξιν τοῦ μαθητοῦ του Natorp. Οὗτος στρέφεται ἀπὸ τὴν ἐπιστημοκρατίαν τοῦ διδασκάλου πρὸς τὴν ζωὴν, ἀπὸ τὸν ὀρθολογισμὸν πρὸς τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὴν λογικὴν πρὸς τὴν ψυχήν, ἀπὸ τὸν νεοκαντιανὸν Κάντιον πρὸς τὸν "Ἐγελον. 'Η στροφὴ αὕτη συντελεῖται καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνευματικοῦ βίου, ως οὗτος ἔξειλιχθη κατὰ τὰς ἀρχὰς ἥδη τοῦ αἰῶνός μας. Οὕτω ὁ Natorp, ἀπομακρυνόμενος βαθμηδὸν ἀπὸ τὸν αὐστηρὸν νεοκαντιανισμόν, ὁ διποῖος παρημέλησε πλήρως τὸν μεταφυσικὸν Κάντιον, ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, εύρισκει τὸν δρόμον πρὸς τὴν ἴστορίαν καὶ πρὸς τὸν ἀληθινόν, ὅχι πλέον τὸν νεοκαντιανὸν Πλάτωνα. Εἰς τὸν κόσμον τῆς ἴστορίας συναντᾷ τὸν πλούτον τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀπέραντον ποικιλίαν τῶν μορφῶν της καὶ πείθεται ὅτι εἰς τὸ νόημα αὐτῆς δὲν φθάνομεν διὰ τῆς γνωσιολογίας καὶ τῆς συστηματικῆς ἐπεξεργασίας τῶν προύποθέσεων τῶν ἐπιστημῶν. 'Ο ίδιος δμολογεῖ ὅτι δύο γεγονότα συνήργησαν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν του ταύτην ἀπὸ τὴν θετικιστικὴν νοοτροπίαν καὶ εἰς τὴν στροφὴν πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς, τὸ βίωμα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἡ διαρκῶς αὔξουσα ἐμβάθυνσις εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μουσικῆς, τῆς διποίας ἐτύγχανεν δημιουργικὸς μύστης. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι χαίρειν ἔάσας τὴν «θρησκείαν ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ ἀνθρωπισμοῦ» προσεχώρησεν τέλος εἰς τὴν θρησκευτικὴν κοινότητα τῶν Κουακέρων, ἀνταλλάξας τὸν ὀρθολογισμὸν τῆς νεοκαντιανῆς φιλοσοφίας πρὸς τὸν μυστικισμόν. 'Ολίγον βραδύτερον ἀνακαλύπτει καὶ ὁ Cassirer, κατόπιν μακρᾶς ἐρεύνης τῶν φαινομένων τοῦ πολιτισμοῦ, ὅτι ἡ θρησκεία καὶ ἡ τέχνη κείνται ἐπὶ ἐπιπέδου

ξντελώς διαφόρου τοῦ ἐπιστημονικοῦ, διεπόμεναι ὑπὸ τῆς ίδιας ἐκάστη νομοτελείας καὶ ἐκπηγάζουσαι ἀπὸ πνευματικὴν ἀρχὴν ξένην πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστήμης. Τοῦτο δμως σημαίνει ἀναγνώρισιν τῆς θρησκείας ως αὐθυποστάτου τούλαχιστον καὶ ίδιοτύπου φαινομένου τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ὁ νεοκαντιανισμὸς δύντος διακρίνεται ἀπὸ τὸν νεοκαντιανισμὸν τῆς Βάδης, περὶ τοῦ ὅποιου θὰ γίνῃ λόγος κατώτερω, καὶ κατ' ἄλλα καὶ κατὰ τὰ ἔξῆς: Κατὰ τὸν πρῶτον δὲ λόγος εἶναι ἡ παράγουσα ἀρχή, ὁ δεύτερος ἀφορμάται ἀπὸ τὰς ἀπολύτους ἀξίας. Τὸν πρῶτον χαρακτηρίζει κατ' ἀρχὴν τούλαχιστον ἀντιμεταφυσικὴ ροπή, ὁ δεύτερος ρέπει πέρα τοῦ Καντίου πρὸς τὸν γερμανικὸν ίδεαλισμόν, ίδια τοῦ Fichte. Ὁ πρῶτος ἀφορμάται ἀπὸ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ὁ δεύτερος στρέφεται πρὸς τὴν ἴστορίαν.

* * *

·Ως ἐπανειλημμένως εἴπομεν, ἐν ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς τροπῆς, ἡ ὅποια ἐμφανίζεται περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος, εἶναι καὶ ἡ στροφὴ πρὸς τὴν ἴστορίαν, τὸν κόσμον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Περὶ τὴν φύσιν, τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ ἀσχολεῖται ἀκαμάτως ἡ φιλοσοφία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ἱδίως δμως ἰσχύει τοῦτο ως πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀξιῶν καὶ γενικώτερον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φυσικρατίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνέλαβε νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν αὐτονομίαν τοῦ πνευματικοῦ βίου κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ πλευράς. Ἐπὶ τῆς αὐτονομίας ταύτης στηριζομένη ἐπεχείρησεν ἔπειτα νὰ ἀναχθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὸν ὑπεραισθητὸν κόσμον τοῦ ἀπολύτου, ὁ ὅποιος κατὰ μίαν ὀραταίαν εἰκόνα τοῦ James αἰωρεῖται τρόπον τινὰ ὑπὲρ τὸν κόσμον τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μεταφυσικὴ αὕτη ροπὴ μερικῶν τούλαχιστον ἐκπροσώπων τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ γνωρίσματα, τὰ ὅποια διακρίνουν αὐτὴν ἀπὸ τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν νεοκαντιανῶν. Τῆς προσπάθειας ἐκείνης τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας προηγήθη ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κόσμου τῆς ἴστορίας, ἡ ὅποια εἶναι ἐκδή-

λωσις τοῦ πνεύματος κατὰ τὰς ποικίλας του μορφάς. Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην διφείλομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν Dilthey, ως καὶ ἄλλαχοῦ εἴπομεν, ὁ δόποιος κατέδειξεν δλον τὸν πλοῦτον αὐτῆς, καθώρισε τὸν ἴδιαζοντα χαρακτήρα τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος καὶ ἔδιδαξε τὴν ἔρμηνείαν τῶν μορφῶν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς νέας ψυχολογίας. Οὕτω προπαρεσκευάσθη τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ δόποιος εἶναι ἐνιαῖον σύνολον ἀξιῶν κεκτημένων ὑπερατομικὸν κύρος. "Ἐπρεπε νὰ ἐρευνηθοῦν αἱ ἀξίαι αὗται, αἱ δόποιαι ἐνσαρκοῦνται τρόπον τινὰ εἰς τὰ διάφορα πεδία τοῦ πνευματικοῦ βίου, χρησιμεύουσαι ως ἐντελέχεια αὐτῶν, ως ἐσωτερικὴ πλαστικὴ ἀρχή. "Εδει νὰ ἐρευνηθοῦν καθ' ἔαυτὰς καὶ κατὰ τὴν σχέσιν των πρὸς ἄλληλας. Τοιουτοτρόπως ἀνεφάνη ἡ φιλοσοφία τῶν ἀξιῶν, ἡ δόποια ἀφωρμήθη πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν Κάντιον. Τὸ πρόβλημα ἔθεσε κυρίως ἡ νεοκαντιανὴ σχολὴ τοῦ Marburg διὰ τοῦ Cohen, τοῦ Naßorp καὶ ἄλλων ἐξεχόντων ἐκπροσώπων αὐτῆς, οἱ δόποιοι ἀγωνίζονται ἐναντίον τῆς φυσιοκρατίας καὶ τοῦ σχετικισμοῦ τῆς νεωτέρας ψυχολογίας καὶ ἱστορίας. Ἡ νεοκαντιανὴ αὕτη σχολὴ ἐπειράθη νὰ διαμορφώσῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καντίου εἰς σύστημα γνωσιολογικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς λογικῆς ἀφορμωμένου ἰδεαλισμοῦ. Ἡ λογικὴ ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο, ως εἴπομεν, τὸ κέντρον τοῦ συστήματος τούτου. Ἡ μεθοδοκρατία, ἡ δόποια προήλθεν ἐκ τῆς «καθαρᾶς νοήσεως» διαλύει τὸ Εἶναι εἰς λογικὰς σχέσεις καὶ προβάλλει εἰς τὴν γνῶσιν ως ἔργον κάτι τὸ ἀπέραντον, τ.ξ. ἐκδέχεται αὐτὴν ως ἀπέραντον ἐπιταγήν, ως λειτουργίαν κατευθυνομένην πρὸς ἴδεας, ὑπὸ ἴδεας διεπομένην. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὰ δρια μεταξὺ τοῦ Εἶναι καὶ τοῦ Δέοντος καθίστανται ἀσταθῆ, ρευστά. Ἐντεύθεν ἔξηγεῖται τὸ φαινόμενον, ὅτι ὁ ὑπερβατικὸς ἰδεαλισμὸς τοῦ Καντίου ἡδυνήθη νὰ προσλάβῃ κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα καὶ ἄλλην τινὰ μορφήν. Τὸ πρόβλημα δηλαδὴ τοῦ Δέοντος κατέστη τὸ κέντρον καὶ ως βάσις ἔχρησιμοποιήθη ὅχι ἡ λογική, ἡ δόποια ἀναφέρεται εἰς τὸ Εἶναι, ἀλλ' ἡ ἀξιολογία, ἡ περὶ ἀξιῶν θεωρία. Ἡ τροπὴ αὕτη συνετελέσθη ὑπὸ τῆς νεοκαντιανῆς σχολῆς τῆς Βάδης. Οὕτω πάρα τὴν

σχολὴν τοῦ Marburg ἀνίσταται δμάς ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι καταδεικνύουν δμοῖως πρὸς ἐκείνους ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς ἀκολουθεῖ κατὰ τὴν λογικὴν νόησιν, τὴν ἡθικὴν βούλησιν καὶ τὴν αἰσθητικὴν βίωσιν δεοντολογικοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι δμῶς κατάγονται ἐκ σφαιρᾶς κειμένης πέρα τῆς ἀτομικότητός του. Καὶ οἱ κανόνες οὗτοι στηρίζονται ἐπὶ καθολικῶς ισχυουσῶν ἀξιῶν καὶ ἀποσκοποῦν εἰς τὴν πραγμάτωσιν ἀξιῶν. Πολλοὶ τῶν φιλοσόφων τούτων, χωροῦντες περαιτέρω, ἔκδεχονται τόσον τοὺς κανόνας καὶ τὰς ἀξίας ταύτας ὅσον καὶ τὴν πρὸς ταύτας ἀντιμαχομένην φυσικὴν πραγματικότητα ὡς καταγομένας ἐκ τῆς αὐτῆς μεταφυσικῆς πηγῆς. Βεβαίως δὲν προβαίνουν, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἰς τὴν συγκρότησιν μεταφυσικῆς θεωρίας περὶ Θεοῦ ὡς τῆς πηγῆς τῶν δύο ἐκείνων πλευρῶν τῆς πραγματικότητος, ὡς λ.χ. ὁ Eucken ἢ πολλοὶ τῶν ὄπαδῶν τῆς κριτικῆς πραγματοκρατίας τῶν χρόνων μας. Ἀπὸ τούτου ἀποτέλει αὐτοὺς ἡ καταγωγή των ἀπὸ τὸν Κάντιον, ὁ ὅποιος ἐπιβάλλει προσοχὴν καὶ περίσκεψιν ὡς πρὸς τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα. Πάντως δμῶς συμβάλλουν καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς φιλοσοφίας τῶν ἀξιῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ὅποιαν ὁδηγοῦν εἰς ἀκμήν, εἰς τὴν κατάδειξιν τῆς αὐτονομίας τοῦ πνεύματος, εἰς τὴν θεμελίωσιν πνευματοκρατικῆς μεταφυσικῆς καὶ εἰς στήριξιν οὕτω τῆς θρησκείας, τῆς θρησκευτικῆς καθόλου πίστεως.

* * *

"Ἄς ἵδωμεν τώρα ἀκριβέστερον τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην κατεύθυνσιν. Ὅπὸ τὸν ὅρον ἀξιολογικὴ φιλοσοφία νοοῦμεν κατὰ πρῶτον ὅλας ἐκείνας τὰς ἀποπείρας, κέντρον τῶν ὅποιων εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας ἢ αἱ ὅποιαι θεωροῦν τὴν ἀξίαν ὡς κλεῖδα πρὸς λύσιν τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Εἰς τὴν πολλαπλῆν χρησιμοποίησιν τῆς ἀξίας ὑπὸ αὐτῶν ἀνταποκρίνεται ἡ πολυγνωμία ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἔννοίας. Ἄλλα καὶ ἡ ποικιλία τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ τούτου τοῦ φαινομένου τῆς ἀξίας. Οὕτω ἀπαντῶμεν ψυχολογικὰς ἀπλῶς ἐρμηνείας αὐτῆς, αἱ ὅποιαι στεροῦν τὰς ἀξίας πάσης ἀντικει-

μενικότητος, καὶ ἐρμηνείας, αἱ ὁποῖαι ἀναγνωρίζουν εἰς αὐτὰς ἀντικειμενικὸν κῦρος, Ισχύον ἀνεξαρτήτως τῆς ἀναγνωρίσεως ἢ μὴ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀτόμου. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περὶ ἀξιῶν ἐκδοχὴν ὑφίσταται κόσμος ἀξιῶν καθ' ἑαυτόν, τελῶν πέρα τῆς πραγματικότητος καὶ πέρα τῆς συνειδήσεως. ‘Ο ἄνθρωπος κέκτηται τὴν δύναμιν νὰ προβαίνῃ εἰς ἀνακαλύψεις ἀνὰ τὸν ἀξιολογικὸν τοῦτον κόσμον χάρις εἰς τὴν βίωσιν τῶν ἀξιῶν, ἢ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν φύσιν τοῦ. ‘Η βίωσις, ἢ ἅμεσος αὐτὴ θέα, ἢ διαίσθησις τῶν ἀξιῶν δὲν σημαίνει δημιουργίαν αὐτῶν ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ιδίου, ἐφεύρεσιν οὕτως εἴπετον ἀξιῶν ὑπὸ αὐτοῦ, ἀλλά, διπλανούσκει δ Μ. Scheller, δ Nic. Hartmann κ.ἄ., παθητικὴν πρόσληψιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς βιούσης ψυχῆς. “Υπάρχει ιεραρχία ἀξιῶν ἀντικειμενικῶς Ισχύουσα, ὑπερατομική, ἀξιολογικὴ κλίμαξ περιλαμβάνουσα κατὰ προϊούσσαν σειρὰν πάσας τὰς ἀξίας ἀπὸ τῶν βιολογικῶν μέχρι τῶν ἡθικῶν καὶ θρησκευτικῶν, ἀξιολογικὸν σύμπαν, ἐπὶ τοῦ στερεώματος τοῦ ὅποιου σελαγίζουν ὡς ίδεωδη αἱ ἀξίαι τοῦ ἀληθιότητος, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, ἐκ τῶν ὅποιων ἀπορρέουν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀξίαι. Οὕτω διαχωρίζεται αὐστηρῶς ὁ κόσμος τῆς Ιστορίας ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς φύσεως. ”Ανδρες οἵοι δ Husserl, δ Windelband, δ Rickert, δ Simmel δημιουργοῦν διὰ τῆς ἐρεύνης των τὴν συνείδησιν τῆς διαφορᾶς ταύτης καὶ καταδεικνύουν αὐτήν. Κατ' ἀκολουθίαν παρὰ τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεώς ἐμφανίζεται τώρα ἡ φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ. Διὸ ἀυτῆς δημιουργεῖται πάλιν θέσις διὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ίδεωδεῖ, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῆς. ’Ενταῦθα θὰ περιορισθῶμεν εἰς περιληπτικὴν ἔκθεσιν τῶν ίδεων μερικῶν ἐκπροσώπων τῆς φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ, τ.ἔ. τῆς ἀξιολογικῆς σχολῆς τῆς Βάδης, ἡ ὁποία, ὡς εἴπομεν, ἀφωριμήθη πρὸς τὰς θεωρίας της ἀπὸ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καντίου καὶ ἐπεδίωξε νὰ συμπληρώσῃ αὐτήν διὰ τῆς συγκροτήσεως γνωσιολογίας καὶ τῆς Ιστορίας.

‘Ιδρυτὴς τῆς ἀξιολογικῆς ταύτης ροπῆς ἔχρημάτισεν δ Windelband, κινηθεὶς πρὸς αὐτὴν ἐπειδή, ὡς δ ἴδιος λέγει, «ἡ κριτικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ θετικισμὸς ἀπεδείχθησαν ἀνεπαρκεῖς διπλανούσκεις ίκανοποιήσουν ἐπὶ πολὺ τὰς νέας πνευμα-

τικάς ἀνάγκας». Τὴν φιλοσοφίαν ἐκδέχεται ὅχι ως καθαράν ἀπλῶς θεωρίαν, ὅπως ἡ σχολὴ τοῦ Marburg, ως ἐπιστήμην μόνον, ἀλλὰ ἔξαίρει καὶ τὴν σημασίαν αὐτῆς διὰ τὴν ζωήν, τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ζωήν. Ὡς θεωρητικὴ ἐπιστήμη ἔργον ἔχει τὴν συγκρότησιν περιεκτικοῦ συστήματος τῆς γνώσεως, ως πρακτικὴ σοφία τῆς ζωῆς ὁφείλει νὰ παρέχῃ στήριγμα εἰς τὸν βίον. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης θεωρουμένη δύναται νὰ δρισθῇ ἡ φιλοσοφία ως **κριτικὴ** ἐπιστήμη τῶν καθολικῶν ίσχυουσῶν ἀξιῶν. **Οὕτω πάρα** τὰ ὄντολογικὰ προβλήματα, τὰ δποῖα ἐρευνᾶς ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία, χωροῦν τὰ ἀξιολογικά, περὶ τὰ δποῖα ἀσχόλεῖται ἡ πρακτική, ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία, τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ πρὸς σκοπούς, πρὸς ἀξιὰς, πρὸς τὴν ἀξιολογοῦσαν συνείδησιν, αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς θεωρητικάς. Τὴν φιλοσοφίαν ταύτην τῶν ἀξιῶν, ως ἀντιλαμβάνεται αὐτήν, θεωρεῖ ως περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ίδεων τοῦ Καντίου. Συγχρόνως δμως χωρεῖ πέρα αὐτῶν καὶ εὑρύνει τὸ πεδίον τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς Καινιδιβέργης ἐκκινεῖ ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ καὶ διὰ τοῦτο ἡ κριτικὴ τῆς γνώσεως ἀναφέρεται εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. "Ἐνεκα τούτου χρήζει συμπληρώσεως διὰ τῆς συγκροτήσεως γνωσιολογίας ἀναφερομένης εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς ιστορίας καθόλου. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἔχευρεθοῦν γνωσιολογικαὶ ἀρχαὶ καθιστῶσαι δυνατὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τῆς ιστορίας, παράλληλοι πρὸς τὰς ἀρχὰς, τὰς δποῖας προσδιώρισεν ὁ Κάντιος διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τῆς φύσεως. Διότι καὶ αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ δποῖαι ἐρευνοῦν τὴν ιστορικὴν πραγματικότητα, χρήζουν ἐσχάτων προϋποθέσεων καὶ ἀρχῶν. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀποτελεῖ τὸ σύστημα γενικῶς ίσχυουσῶν ἀξιῶν, ἀξιῶν ίσχυουσῶν ἐκ τῶν προτέρων, ἐξ ὑποκειμένου. Ἡ ψυχολογικὴ ἔξήγησις τῆς ἀξιὰς ως ὑποκειμενικῆς ίκανοποιήσεως ἀναγκῶν συντελούμενης ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ καθ' ἔκαστον ἀτόμου εἶναι σφαλερά. Διότι ἀκριβεστέρα παρατήρησις δεικνύει ὅτι λαμβάνουν χώραν ἀξιολογήσεις χωροῦσαι πέρα τῶν ἀτόμων καὶ ἀναφερόμεναι εἰς συνολικήν τινα σύνειδησιν. Δέον δμως νὰ δεχθῶμεν

ύπεράνω αὐτῆς καὶ δεοντολογικὴν συνείδησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται αἱ ἀξίαι καθ' ἑαυτὰς καὶ ὅχι κατὰ τὰς ἐν χρόνῳ μορφάς των.³ Ακριβῶς ὅπως ἡ γνωσιολογία προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν τοιαύτης συνειδήσεως καθόλου πρὸς θεμελίωσιν τῆς λογικῆς νομοτελείας. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀνέλαβε νὰ συγκροτήσῃ ὁ Windelband. ⁴Ως βάσιν χρησιμοποιεῖ τὴν παλαιὰν ἐκείνην διαίρεσιν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἰς νόησιν, συναίσθημα καὶ βούλησιν, τὴν ὁποίαν εἶχε ὑπ⁵ ὅψει καὶ ὁ Κάντιος. ⁶Οθεν διακρίνει τὰς ἀξίας ὁ Windelband εἰς λογικάς, ἡθικάς καὶ αἰσθητικάς. Τὸ σύστημα αὐτῶν θεωρεῖ ὡς καθολικῶς ίσχυον, ἀναλογιώταν καὶ ἀπόλυτον. Δὲν περιορίζεται ὅμως εἰς τὴν συγκρότησιν ἀξιολογικοῦ συστήματος, διὰ τοῦ ὁποίου ἔπιχειραν νὰ παράσχῃ εἰς τὴν ιστορικὴν γνῶσιν τὰ ὕψιστα αὐτῆς ἀξιώματα καὶ νὰ καταστῇση οὕτω αὐτὴν ἐπιστημονικήν. Προχωρῶν περαιτέρω συσχετίζει τὰς ἀξίας ἐκείνας πρὸς τὴν ίδεαν τοῦ ἀγίου. ⁷Η δεοντόλογικὴ ἐκείνη συνείδησις σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ὑφίσταται πραγματικὴ τις τάξις, ἡ ὁποία χωρεῖ πέρα τοῦ ὑποκειμένου καὶ δὲν δύναται διὰ τοῦτο νὰ διαλυθῇ εἰς ψυχολογικὰς σχέσεις. Εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ ἔρμηνευθῇ καὶ μεταφυσικῶς, δπότε δέον νὰ δεχθῶμεν αὐτὴν ὡς ὑπερβατικὴν πραγματικότητα, ὡς ἀπόλυτον Λόγον. Σχετίζοντες τὰς λογικάς, ἡθικάς καὶ αἰσθητικάς ἀξίας πρὸς τὴν ὑπεραισθητὴν ταύτην πραγματικότητα παρέχομεν εἰς αὐτὰς θρησκευτικὴν χροιάν. Τὰ ἀξιολογικὰ περιεχόμενα ἀποκτοῦν μεταφυσικὴν θεμελίωσιν καὶ ἡ δεοντολογικὴ ἐκείνη συνείδησις προσλαμβάνει μεταφυσικὴν ὑπόστασιν ὡς τὸ "Αγιον. ⁸Η ίδεα αὗτη περιλαμβάνει ὅλας ἐκείνας τὰς ἀξίας, ἐφ⁹ ὅσον τελοῦν εἰς σχέσιν πρὸς ὑπεραισθητὴν πραγματικότητα. ¹⁰Η σχέσις αὗτη κέκτηται ίσχυν αἰτήματος. Διότι ἡ ἡθικὴ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει μεταφυσικὴν πραγματικότητα τῆς ἀξιολογικῆς συνειδήσεως. ¹¹Η πραγματικότης αὗτη καθίσταται τὸ βεβαιότατον βίωμα ἡμῶν ἅμα ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ κόρος τῶν ἀπολύτων ἀξιῶν. ¹²Ο ἀνθρωπὸς ἀποβαίνει τότε θρησκευτικός, διότι συναίσθάνεται ὅτι ἡ ἡθική¹³ του συνείδησις καθορίζεται ὑπὸ ὑπερκειμένης αὐτοῦ, ὑπὸ ὑπερβατικῆς πραγματικότηος, ὅτι μετέχει πνευματικοῦ κόσμου

άξιων. Ούτω διὰ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης τῶν ἀξιῶν εἰς ὑπεραισθητὴν πραγματικότητα χωρεῖ ὁ Windelband πέρα τῆς φιλοσοφίας τῶν νεοκαντιανῶν τοῦ Marburg.

·Αλλὰ μεταφυσικὴν κατ’ ἀλήθειαν θεμελίωσιν τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας τοῦ Windelband ἐδημιούργησεν ὁ μαθητὴς του Münsterberg, ὁ ὅποιος ὅμως δὲν ἀφορμάται ἀπὸ τῶν λογικῶν καὶ γνωσιολογικῶν προύποθέσεων ἔκεινου, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ ψυχολογικῶν δεδομένων. Τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας θέτει, ὅπως ἔπειτα καὶ ὁ W. Stern, ως θεμελιώδη φιλοσοφικὴν ἔννοιαν καὶ ἐκ τῆς πίστεως εἰς αὐτὴν παράγει τὸ ὅλον φιλοσοφικόν του σύστημα. Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο παρέχει μεταφυσικὴν θεμελίωσιν. ·Ο κόσμος εἶναι πρωταρχικὴ δημιουργία, πρᾶξις, προϊόν βουλήσεως, ἡ ὅποια ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς της πληρότητος προσδιδει νόημα εἰς τὴν ὑπαρξιν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον εἰς τὴν φιλοσοφίαν δὲν εἶναι ἡ νόησις, ἀλλ’ ἡ βούλησις. Διὸ αὐτῆς ἐμβάλλομεν νόημα εἰς τὸν κόσμον. ·Ἐκ τῆς πρωταρχικῆς αὐτῆς ἐνεργείας τῆς βουλήσεως, διὰ τῆς ὅποιας ἀποκτᾷ νόημα καὶ ἀξίαν ἡ πραγματικότης, ἐκπηγάζουν ἔπειτα ἀφ’ ἑαυτῶν ὅλαι αἱ καθ’ ἔκαστον ἀξίαι, αἱ ὅποιαι κατευθύνουν τὸν βίον καὶ τὰς δημιουργίας μας. Τὴν ὑψηστὴν θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἀξιῶν τούτων κατέχουν αἱ μεταφυσικαὶ ἀξίαι, αἱ ὅποιαι προσδιορίζουν καὶ ἐνοποιοῦν ὅλας τὰς ὑπολοίπους. Αἱ μεταφυσικαὶ αὗται ἀξίαι ως ζωτικαὶ μὲν εἶναι θρησκεία, ως πολιτιστικαὶ δὲ εἶναι φιλοσοφία. ·Οπισθεν καὶ ὑπεράνω αὐτῶν κεῖται, συνενομσα ἀμφοτέρας, τὸ ἄγιον. ·Ἡ ἀξία αὕτη εἶναι δημιουργὸν ·Υπὲρ — ·Ἐγώ, τοῦ ὅποιου μέρος εἶναι πᾶν καθ’ ἔκαστον, μερικόν, ἀτομικόν ἐγώ. ·Ἡ ἀναγνώρισις ἀπολύτων ἀξιῶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τῆς ὑπερατομικῆς ἐκείνης βουλήσεως. Αὕτη ἀποτελεῖ ἄλλως τε τὴν ἐγγύσιν τοῦ κύρους αὐτῶν. Εἶναι φανερὰ ἡ ἐπιδρασις τοῦ Fichte ἐπὶ τῆς ἀξιολογικῆς ταύτης φιλοσοφίας. ·Απορρίπτουσα καὶ τὸν ὑλιστικὸν καὶ τὸν ἰδεαλιστικὸν μονισμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν διαρχίαν ἐκείνην, ἡ ὅποια ἀναγνωρίζει ως ἔξ ἴσου πραγματικὰ καὶ τὸ ψυχικόν καὶ τὸ σωματικόν, δέχεται ως μόνην πραγματικότητα τὴν βούλησιν καὶ τὰς ἀξίας, τὰς ὅποιας θέτει αὕτη. Αὕται ἵσχουσιν μόνον καὶ

διὰ τοῦτο οὔτε ψυχικὰ οὔτε φυσικὰ ἀντικείμενα δύνανται νὰ εἶναι. Ἐποτελοῦν ἔδιον κράτος, τὸ κράτος τοῦ κύρους, τοῦ δέοντος καὶ μετέχουν τῆς καθ' αὐτὸ πραγματικότητος, ἐπειδὴ ἡ θέτουσα αὐτὰς βούλησις εἶναι τὸ μόνον πραγματικόν. Ὁ Münsterberg λοιπὸν δὲν δέχεται τὴν πραγματικότητα ως σύστημα φυσικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων, ἀλλ' ως σύστημα σκοπῶν τῆς βούλησεως, ως σύστημα ἀξιῶν, τὰς ὅποιας θέτει ἡ βούλησις. Τὸ περιεχόμενον τῆς πραγματικότητος ταύτης συνίσταται εἰς βούλησιν καὶ ἐνεργήματα, τὰ δποῖα δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ Εἶναι, ἀλλ' εἰς τὸ Δέον. Ὁ κόσμος οὗτος τῶν ἀξιῶν εἶναι τὸ λογικῶς πρωταρχικόν. Εἰς αὐτὸν οὔτε Εἶναι ύπάρχει οὔτε Γίγνεσθαι, ἀλλὰ μόνον Δέον, τὸ δποῖον ἀναγνωρίζομεν ἢ ἀπορρίπτομεν, λοιπὸν μόνον ύποκείμενα, τὰ δποῖα βιοῦν τὰς ἀξιὰς καὶ τῶν ὅποιων δ σκοπὸς εἶναι ἡ ἐλευθέρα ἀξιολόγησις. Διὸ ἀφετηρία τοῦ ἀνθρωπίνου βιώματος ὀφελεῖ νὰ εἶναι ὅχι ἡ ὑπαρξία τῶν ὄντων, ἀλλ' ἡ ἀξία των. Ἀλλ' ὁ Münsterberg δὲν παραμένει εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ καθαροῦ Δέοντος, τοῦ ἀξιολογικοῦ κύρους, τῆς Ισχύος ἀπλῶς τῶν ἀξιῶν. Διότι δλα ταῦτα ἔχουν ως προϋπόθεσιν ὀντολογικήν τινα μεταφυσικήν. Διὰ τοῦτο καὶ καταλήγει ὁ Münsterberg εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς μεταφυσικῆς ύποστάσεως τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν.

Ἡ ἀξιολογικὴ φιλοσοφία τοῦ Windelband διεμορφώθη περαιτέρω ύπό τοῦ Rickert, ὁ δποῖος ἐστήριξεν αὐτὴν ἐπὶ εύρυτέρων γνωσιολογικῶν βάσεων. Τὴν φιλοσοφίαν δρίζει ως ἐπιστημονικὴν κοσμοθεωρίαν, ως τοιαύτη ὅμως γίνεται κατ' ἀνάγκην ἀξιολογικὴ φιλοσοφία. Ὁ Κάντιος ἔζητησε τὸ ἀντικείμενον ἐντὸς τοῦ ύποκειμένου, τ.ἔ. ἐντὸς ύπερβατικοῦ τινος, ύπερυποκειμενικοῦ, δεοντολογικοῦ ύποκειμένου. Οὕτω μετέβαλε τὸ ὀντολογικὸν πρόβλημα εἰς ἀξιολογικόν. Διότι ἀντικείμενον δύναται νὰ εἶναι μόνον ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸ ύπερβατικὸν ύποκειμενον συμφώνως πρὸς Ισχύοντας κανόνας. Ὁ Rickert λοιπὸν ἔρμηνεύει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Καντίου ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἐπόψεως καὶ διακρίνει αὐστηρῶς μεταξὺ κόσμου τῆς πραγματικότητος καὶ κόσμου τῶν ἀξιῶν. Ἀλλὰ δὲν παραμένει μέχρι τέλους εἰς τὴν διαρχίαν αὐτὴν τῶν

κόσμων τούτων. Τούναντίον πιστεύει ότι καθήκον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ σύνθεσις αὐτῶν, ἡ ἀναγωγή των εἰς ένιαταν δλότητα κατὰ τρόπον, ὅστε νὰ ἐμφανίζωνται ως δύο διάφοροι πλευραὶ τοῦ ὄντος. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεμβάλλει μεταξὺ τοῦ κόσμου τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν τρίτον τινὰ κόσμον, τὸν κόσμον τοῦ νοήματος. Πρὸς ἐρμηνείαν αὐτοῦ χρήζει ἡ φιλοσοφία συστήματος ἀξιῶν. Εἰς αὐτὸν φθάνει ὁ Rickert δι^o δδοῦ διαφόρου τῆς ὑπὸ τοῦ Windelband χρησιμοποιηθείσης. Δὲν παράγει δηλαδὴ αὐτὸν ἐκ τῶν γενικῶν μορφῶν τῆς ἀξιᾶς, ἀλλὰ συγκροτεῖ αὐτὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐρεύνης τοῦ ύλικοῦ, τοῦ ποικίλου πλούτου τῶν ἀντικειμένων, τὰ δποῖα ἐκφράζουν ἀξιᾶς. Μὲ ἄλλας λέξεις διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν. Τὸ ύλικὸν λοιπὸν τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖ ὁ πραγματικός, ἀντικειμενικὸς πολιτισμός, ὁ δποῖος εἶναι συνδυασμὸς πραγματικότητος καὶ ἀξιᾶς. Οὕτω ἡ φιλοσοφία τοῦ Rickert ἐμφανίζεται κυρίως ως φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς τοιαύτη συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν διασάφησιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν τελευταίων ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς φυσιοκρατίας.

* * *

Αἱ νεοκαντιαναὶ σχολαὶ τοῦ Μαρβούργου καὶ τῆς Βάδης ἔχουν τοῦτο τὸ κοινὸν πρὸς ἀλλήλας ὅτι πρεσβεύουν ἀμφότεραι γνωσιολογικὸν ἢ ύπερβατικὸν ἴδεαλισμὸν, τὸν δποῖον στηρίζουν ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου. Παρὰ τὰς δύο ταύτας ροπὰς ἀνεφάνη καὶ τρίτη τις γνωσιολογικὴ σχολὴ, ἡ φαινομενολογικὴ. Καὶ αὐτὴ πειρᾶται νὰ καθορίσῃ ἐκ τῶν προτέρων βάσεις τῆς γνώσεως, ὅπως ἔκειναι, καὶ αὐτὴ στηρίζεται ἐπὶ ἴδεαλιστικῶν προϋποθέσεων. Ἀλλ' ὅμως ἀπορρίπτει τὴν ύπερβατικὴν λεγομένην μέθοδον τῶν δύο ἔκεινων σχολῶν καὶ ἀκολουθεῖ νέαν, ἵδιαν μέθοδον ὅπως ἔξεύρῃ τὰ ἔξι ύποκειμένου στοιχεῖα τῆς γνώσεως. Ὁπως ὁ Κάντιος ἀπορρίπτει καὶ ὁ Husserl τὴν ἐμπειριοκρατίαν καὶ ἀναζητεῖ ἔξι ύποκειμένου ἀρχὰς κεκτημένας καθολικὸν κύρος καὶ λογικὴν ἀναγκαστικότητα.

Ἐπίσης ἀποκρούει, ὅπως ὁ Κάντιος καὶ οἱ νεοκαντιανοί, πάντα ἐκ τῆς νοήσεως ἀπορρέοντα δογματισμόν. Ἀλλά, ως εἶπομεν, διαφέρει αὐτῶν κατὰ τὴν μέθοδον. Ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς μεθόδου συνεπιφέρει καὶ τὴν διαφορὰν ως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐξ ὑποκειμένου στοιχείου τῆς γνώσεως. Ὁ Husserl ἔξαίρει ἵσχυρότερον ἢ ὁ Κάντιος τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς καθαρᾶς λογικῆς ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν. Τὴν καθαρὰν ταύτην λογικὴν θεωρεῖ ως ἐκ τῶν προτέρων καὶ θεωρητικὴν ἐπιστήμην. Διὸ ξένην πρὸς πᾶσαν ψυχολογικὴν θεώρησιν καὶ ἔρμηνείαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶσαν βιολογικὴν καὶ ἀνθρωπολογικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φαινομενολογία δὲν ἀσχολεῖται περὶ τὸ ἐμπειρικῶς δεδομένον, τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα καὶ τοὺς ψυχολογικούς νόμους, ἀλλὰ τούναντίον ἔξοβελίζει τὰ ἐμπειρικὰ στοιχεῖα τοῦ βιώματος καὶ ἔκζητεῖ τοὺς ἐκ τῶν προτέρων παράγοντας αὐτοῦ. Θέτει ἐντὸς παρενθέσεως τὰ εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν ὅντων ἀναφερόμενα ζητήματα καὶ ἀρκεῖται εἰς τὴν μελέτην τῶν δομικῶν μορφῶν τῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν ἀναφορὰν αὐτῶν πρὸς τὰ ὅντα, τὰ ἀντικείμενα. Ἀσχολεῖται περὶ τὰ βιώματα, τῶν ὅποιων λαμβάνομεν πεῖραν διὰ τῆς διαισθήσεως, καὶ θέλει νὰ ἐκφράσῃ διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν τὸ εἶδος, τὴν οὐσίαν αὐτῶν δι' ἔννοιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἵσχυουσῶν. Ἡ φαινομενολογία εἶναι λοιπὸν ἐπιστήμη τῆς οὐσίας, τοῦ εἶδους, ἡ ὅποια ἔρευνα φαινόμενα ἐκτὸς χώρου καὶ χρόνου, ἐπιστήμη καθαρῶς περιγραφικὴ καὶ ἀναφερομένη εἰς τὸ πεδίον τῆς ὑπερβατικῆς, τῆς καθαρᾶς συνειδήσεως, τὸ δόποιον ἔρευνα δι' ἀμέσου θέας τῆς οὐσίας τῶν φαινομένων του. Δὲν ἐπιλαμβάνεται εἰ μὴ τῆς ἔρευνης ἐκείνου, τὸ δόποιον δύναται νὰ διασαφήσῃ. ως τι τὸ ἔμμονον ἐν τῇ συνειδήσει καὶ συμφώνως πρὸς τὸ καθαρόν του εἶδος, τὴν οὐσίαν του. Κατὰ ταῦτα τὸ ἐξ ὑποκειμένου δὲν προσδιορίζεται ἐνταῦθα θεωρητικῶς ὥπως παρὰ Καντίῳ, ἀλλὰ γίνεται θεατὸν ως οὐσία, λαμβάνει χώραν ἄμεσος θέα αὐτοῦ, περιγράφεται καὶ ἀναλύεται ως πρὸς τὴν νομοτέλειαν, ἡ δόποια διέπει τὴν οὐσίαν του. Πρόκειται λοιπὸν περὶ «θέας τῆς οὐσίας». Ἀλλὰ ἡ θέα αὕτη δὲν εἶναι ἀτομικὴ καὶ ἐμπειρικὴ οὔτε τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ἀτομικόν, ἀλλὰ καθαρὰ

ούσια ἡ εἶδος. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀπαιτεῖ ἡ φαινομενολογικὴ μέθοδος, ὅπως παραιτούμεθα τῆς φυσικῆς προσαρμογῆς πρὸς τὸν ὑπάρχοντα κόσμον, ὅπως ἔξιθελίζωμεν τὴν ὑπαρξιν, δλόκληρον τὸν φυσικὸν κόσμον καὶ τὰς εἰς αὐτὸν ἀναφερομένας ἐπιστήμας. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ φυσικῇ πραγματικότης, ἀλλὰ μόνον ὅτι τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως, ἵνα ὑποληφθῇ ὁ κόσμος μόνον ὡς εἶδος καὶ καταστὴ δυνατὴ ἡ θέα τῆς οὐσίας, ἡ δποία θεμελιώνει αὐτὸν καὶ χρησιμεύει ὡς ἐντελέχειά του. "Ο, τι ὑπολείπεται κατόπιν τῆς ἐκπτώσεως καὶ περιστολῆς ἐκείνῃς ὡς φαινομενολογικὸν ὑπόλειμμα εἶναι ἡ καθαρά, ὑπερβατικὴ συνείδησις. 'Ο Husserl ἐπιχειρεῖ διὰ διεξοδικῶν ἀναλύσεων νὰ προσδιορίσῃ τὴν φαινομενολογικὴν ὑφὴν τῶν καθαρῶν βιωμάτων ὡς περιεχομένων τῆς συνείδησεως ταύτης. Μεταξὺ τῶν σημαντικωτέρων θιασωτῶν τῆς σχολῆς ταύτης καταλέγονται ὁ Scheler, ὁ A. Pfänder, ὁ M. Geiger, ὁ A. Reinach καὶ ἐν μέρει καὶ ὁ Nicolai Hartmann. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔχρησιμοποίησαν τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν μέθοδον τοῦ Husserl πρὸς φιλοσοφικὴν ἔρευναν τοῦ δικαίου, τῆς τέχνης, τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς θρησκείας. 'Ιδιᾳ διεκρίθη ὡς πρὸς τὴν φαινομενολογικὴν ἔρευναν τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς θρησκείας ὁ Scheler. Δὲν εἶναι δύμως ἀπηλλαγμένος πλήρως μεταφυσικῶν καὶ ψυχολογικῶν προϋποθέσεων, ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὑπερτίμησις τῆς «θέας τῆς οὐσίας» ὀδηγεῖ τέλος αὐτὸν εἰς ἐνορατικὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς, ἡ δποία ἔμφανίζει μερικὴν συγγένειαν πρὸς ἰδέας τοῦ Bergson.

Περὶ τὰς ἀξίας ἀσχολεῖται καὶ ὁ Ιδρυτὴς τῆς κριτικῆς προσωποκρατίας W. Stern ὁ ὅποιος ἀφορμάται ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν, ὅπως ὁ Lippes καὶ ὁ Külpe, ἵνα ἐκεῖθεν ὑψωθῇ εἰς μεταφυσικὰς ἐπόψεις. 'Ο κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ σκοπίμους καὶ νοήματος δηλωτικὰς δλότητας, αἱ ὅποιαι εἶναι τι πλέον καὶ διάφορον τοῦ ἀθροίσματος τῶν μερῶν των. 'Η εύρυτάτη δλότης, ἡ πασῶν τῶν λοιπῶν περιεκτική, εἶναι ἡ θεία κοσμικὴ προσωπικότης. "Οπως τὸ σύμπαν, οὕτω εἶναι καὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος σύστημα σκοπῶν. 'Αλλ ἐνταῦθα παρὰ τὴν αὐτοτέλειαν ὑφίσταται καὶ ἐτεροτέλεια, ἡ δποία διέπει τὸ σύστημα τῶν ὑπερκειμένων, παραλλήλων καὶ ὑπαλλήλων σκοπῶν. Οἱ σκοποὶ οὗτοι ἐκπροσω-

πούν ἀξίας, αἱ ὅποιαι δὲν ὄφελονται εἰς τὴν ὑπόκειμενήν αὐθαιρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ εἶναι ἀντικείμενικαί. Τὸ ἔγω κατακτᾶς αὐτάς, προσοικειοῦται αὐτάς διὰ τῆς ἐλευθέρας ἀναγνωρίσεως αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ὑποταγῆς του εἰς αὐτάς. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εὑρύνεται εἰς μακρόκοσμον. "Ολη ἡ ἀνθρωπίνη δρᾶσις κατατείνει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ ὅλη κίνησις τοῦ σύμπαντος κατευθύνεται πρὸς μίαν διαρκῆ καὶ ἀδιάκοπην προσέγγισιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρὰ τὰς ὑποτροπὰς καὶ παρὰ τὰς ἀντιξούτητας, τὰς ὅποιας προβάλλει ἐναντίον τῆς κινήσεως ταύτης τὸ ἄλογον στοιχεῖον τῆς πραγματικότητος.

* * *

* * *
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΦΛΕΖΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΑΝΤΙΚΑΛΛΙΟΥ

•**Αντίδρασιν κατὰ τῶν ρευμάτων ἔκεινων τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος σημαίνει καὶ ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα φιλοσοφία τῆς ζωῆς γνωστὴ κίνησις τῶν χρόνων μας, ἡ ὅποια ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιζητεῖ τὴν ἔρμηνεαν, τὴν σύλληψιν τοῦ νοήματος τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου. Ἡ φιλοσοφία αὕτη, ἡ ὅποια δεικνύει ὅσον οὐδὲν ἄλλο τὴν νεωτέραν στροφὴν πρὸς τὸ μὴ δεκτικὸν λόγου καὶ ἀποτελεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς φιλοσοφίας φαινόμενον παράλληλον πρὸς τὸν ἐξπρεσσιονισμὸν τῆς τέχνης, ἀφορμάται ἀπὸ τὴν ζωὴν καθόλου, τῆς ὅποιας τὰ φαινόμενα, βιολογικά καὶ πνευματικά, ἐκδέχεται ως ἐνιαίαν ὀργανικὴν δλότητα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπιστήμη κατ' ἐξοχὴν τῆς ροπῆς ταύτης εἶναι ἡ βιολογία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια ἐρευνᾷ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ως ψυχοφυσικάς ἐνότητας. Ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν προϊόν τῶν χρόνων μας. Ἀριθμεῖ πολλοὺς προδρόμους. Ἡδη οἱ ρωμαντικοὶ κηρύττουν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ τῆς Διαφωτίσεως καὶ ὑψώνουν τὴν ζωὴν εἰς κεντρικὴν ἔννοιαν τῆς φιλοσοφίας των. Ὁ Schelling εἰσηγεῖται τὴν Ἰδέαν τῆς διαισθήσεως, τῆς αἰσθητικῆς συμπαθείας καὶ πρεσβεύει τὴν ἡρακλείτειον ροήν, τὸν δυναμισμόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν στατικὴν ἀντίληψιν τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ὁ Schopenhauer ἐκθρονίζει τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν θέσιν του τοποθετεῖ τὴν βούλησιν. Ὁ Nietzsche περιφρονεῖ τὸν λό-**